

Határok, csendek, esték

Dobos Marianne: *Sorsfordító karácsonyok* (1944, 1956, 1989)

Egészen különleges módja a műltfeldolgozásnak, a történelemről való gondolkodásnak az a technika, módszer, amelyet Dobos Marianne választott a *Sorsfordító karácsonyok* (1944, 1956, 1989) című kötetében. Nemcsak terjedelmében, hanem vállalását tekintve is impozáns kiadvány: a kötetben szereplő, hét fejezetbe rendezett interjúk a címben jelzett dátumokhoz kapcsolódó személyes történeteket tárják fel, szálazzák szét, a könyv egésze pedig a szövegek mellérendeltsége folytán „párhuzamos történetekként” ad képet történelmünk meghatározó időszakairól. A *kizökkent idő* fejezet írásai arra mutatnak példát, hogyan képes a történelem kizökkenteni az egyént a mindennapi rendből; az *Írók a felfordult világban* tágabb értelemben, a sorsokon keresztül az irodalom pozíciójára kérdez rá. A *Pilvax a Várban* (1956) helyek és történetek érintkezéseit villantja fel, ahogy a *Róma-Budapest* (1988 karácsony) fejezet is a hely, a szellem vonatkozásait vizsgálja, *A szeretet önkéntesei* fejezet egy személyes példa és egy portré összefűzése, bemutatása a morális igazságok és értékek érdekében. A *Szent István Archikon* a különleges, Schéner Mihályval közös vállalkozásról ad hírt, és be is mutatja azt. A könyv utolsó fejezete, az *Embereszményeim* olyan portrékat tartalmaz, amelyek túlmutatnak a múltidézésen, általános (örök)érvényű emberi tapasztalatokkal szolgálnak.

A 2009-es gyűjtemény nem tekinthető előzmények nélkül: célkitűzésében és tartalmilag is Dobos Marianne korábbi, három részből álló sorozatához kapcsolható. A bevezetőben olvashatjuk: „Vizsgáztatom könyvemben az ünnep kisugárzó erejét, és egyben az emberekben mégiscsak

megmaradó ünnepet teremteni akaró elszánást. Kitartani az ünnep szellemiségénél, és ugyanakkor megkeresni a minden egyes emberben benne élő erőt a jó keresésére, a szeretet isteni és emberi törvényének megélésére, a poklok ellenében feltűnő cselekvő erő fényességére.” A portrék ezt a viszonyulást, szemléletmódot teremtik meg, egyfajta folytonosságról, hagyományozódásról adnak hírt. Ilyen értelemben kapcsolódnak az *Akkor is karácsony volt* (1944), a *Bölcsészek 1956-ról* és az *Adventre várva, 1989* című kötetekhez, amelyek szintén kiemelt történelmi események apropóján egybegyűjtött életút-interjúkat tartalmaznak, és az is kapcsolódási pontot jelent a szerző életművén belül, hogy a trilógia „szereplői” közül jónéhányan a *Sorsfordító karácsonyok*ban is feltűnnek, jól érzékelhetően azzal a szándékkal, hogy a személyekről alkotott kép (és a megszólítottak történelemképe) a megváltozott kontextusban, elrendezésben új árnyalatot, fénytörést nyerjen.

Hogy Dobos Marianne a komplex, sokoldalú ábrázolás híve, azt jól érzékelteti – mind a trilógia mind jelen kötet

esetében – a beszélgetőtársak, az emlékezés útján felidézett szereplők kiválasztása. A megszólaltatottak életútja, a felidézett pályák és teljesítmények nagyon változatos képet mutatnak, az egyes interjúk az alanyok eltérő tapasztalatai miatt különböző kiindulóponttal, stílussal, kérdéstechnikával rendelkeznek. Minden portré egy-egy (a mottóként szereplő Nagy Gáspár-idezetből kölcsönzött kifejezéssel) „magánkaland”, „végkimenetele fölöttébb kétséges”. A riporter erénye az, hogy semmilyen sablonhoz, mintához nem igyekszik igazítani beszélgetéseit, amelyek így sokszor a kultúrtörténeti és történelmi tapasztalatok irányába tolnak el (mint például a Vas István, Szabó Magda, Nemes Nagy Ágnes, Páskándi Géza, Szabó Lőrinc történeteit idéző *Az ellallgatott forradalom* című írás), és a beszélgetések számára a feladat, ahogy az interjúban alkalmi kérdezőpartnerre előlépő Kabdebó Lóránt fogalmaz, „tetten érni azt a kiváltó, ihlető motívumot vagy motívumegyüttest, amely egy-egy klasszikus alkotás létrejöttében alapul szolgál.” Más alkalommal a személyes értékrend jelenti a fő mondanivalót (mint például a Nemeshegyi Péterrel, Szentkuthy Miklóssal, Károlyi Amyval kapcsolatos szövegek): Dobos Marianne képes arra, hogy egészen közel kerüljön a beszélgetőtárhoz, kérdései nyomán sokszor rendkívül megrázó, pontos szemléleti tartalmak mutatkoznak meg, ilyen például Polcz Alaine halál-értelmezése is: „a halál felfogásának története egyben az emberiség története is. Az egyes kultúrák, korok halálviszonya gondolkozásukat, életmódjukat, filozófiájukat

tükrözi. Halni tudni, annyi mint élni tudni, olvasható Szophoklész *Phaidon*-jából. [...] Otthon halt meg a nagymama is. Jó halála volt. Az akkori értelemben. Felkészült rá, a halálfogadás akkori rítusa szerint. Úgy, ahogy tette ezt a keresztény ember közel 2000 évig.”

Talán az eddigiekből is érzékelhető, hogy a kötet a szerzői szándék szerint több, mint egy történelmi korszakokat dokumentáló memoárgyűjtemény: a beszélgetésekből kibontható jelentésrétegek, olvasatok (személyes történet, közösségi emlékezet, művészet, morál, sőt sokszor vallás, elkötelezettség stb.) több regisztret szólaltatnak meg, emellett, illetve ehhez kapcsolódóan számos segédanyag, illusztráció segíti és teszi élvezetesebbé, izgalmasabbá a befogadást. Dobos Marianne, ahogy korábbi könyveiben is, számos szövegbetétet alkalmaz, amelyek a gondolatmenet követésében segítenek. A Schéner Mihály-beszélgetéshez kapcsolódó képi dokumentáció, amellelt, hogy informatív, a műalkotással való találkozást teszi lehetővé; a *Szent István Archikon '88* közlése (többek között Nemes Nagy Ágnes, Szabó Magda, Esterházy Péter, Ágh István kéziratok szövegeivel) pedig igazi kuriózumnak tekinthető.

Dobos Marianne könyve sokféleképpen szól korszakokról, emberekről, sorsokról. Egyszersmind többféleképpen olvasható: személyes tapasztalatok hordozójaként, a tudásunkat kiegészítő, árnyaló ismeretanyagként és mindenféleképp az idő által ihletett kor ajándékaként.

(Ráció, Budapest, 2009)